

HISTORICAL DEVELOPMENT OF TURKISH SETTLEMENT IN ORDU

ORDU'YA TÜRK YERLEŞİMİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

ორდუს თურქული თემის განვითარების ისტორიიდან

RUKİYE SATAN SÖNMEZ

History Doctoral Student, 19 Mayıs University, Samsun, 55200, Turkey,

+90506 277 5943, rkystnsnmz@gmail.com,

ORCID: 0000-0002-1948-4338.

Abstract, Ordu is a city located in the Central Black Sea region of Turkey. Ordu has been inhabited since prehistoric times. As a result of archaeological studies traces of settlement were found in different parts of the region. Based on the information obtained from historical sources, the first know community is the Kashkas. After Kashkas, the second community the sttled in the region is the cimmericians. There are different opinions about the origin of the Cimmerians, their homeland and culture. Another element the appeared in the region after the Cimmerians was the Scythians. The existence of the Scythian, who are of Central Asia origin, in thr Black Sea region can be from the work of the Antiquity.

The second phase of Turkish settlement in Ordu begins with the Seljuks. The stay of Çağrı Bey first reached the Turks region in 1016. Subsequently, with the victory of Manzikert in 1071, Anatolia began to come under Turkish rule. The first principalities seen in the Black Sea region were the Danishmends. This region changed hands frequently between the Danishmends and the Byzantine Empire. The dominance of Hacı Emiroğlu, which continued for approximately 150 years in Ordu and its surroundings, was one of the turning points of Turkish settlement in the region. During this period, the entire Ordu was under Turkish domination. With the arrival of the Ottoman Empire to the region, Hacı Emiroğlu left control to the Ottoman Empire.

Key Words: Ordu, Black Sea Region, Turk, Seljuks, Turkish Principalities, Ottomans.

RUKİYE SATAN SÖNMEZ

Tarih Doktora Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 55200, Türkiye,

+90506 277 5943, rkystnsnmz@gmail.com,

ORCID: 0000-0002-1948-4338.

Özet, Ordu, Türkiye'nin Orta Karadeniz bölgesinde bulunan bir şehirdir. Ordu tarih öncesi dönemlerden itibaren yerleşime açılmıştır. Arkeolojik çalışmalar sonucunda bölgenin farklı kesimlerinde iskân izlerine rastlanmıştır. Tarihi kaynaklardan elde edilen bilgiler doğrultusunda bilinen ilk topluluk Kaşkalar'dır. Kaşkaların ardından bölgede yurt tutan ikinci topluluk Kimmerlerdir. Kimmerlerin kökeni, ana yurtları ve kültürleri hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Kimmerlerin ardından bölgede gözüken diğer bir unsur İskitlerdir. Orta Asya kökenli olan İskitlerin Karadeniz bölgesindeki varlığı İlk Çağ eserlerinden takip edilmektedir.

Ordu'ya Türk yerleşmesinin ikinci safhası Selçuklular ile başlamaktadır. İlk olarak 1016 yılında Çağrı Bey'in keşif seferinde Türkler bölgeye gelmiştir. Ardından 1071 Malazgirt zaferiyle Anadolu Türk hâkimiyetine girmeye başladı. Karadeniz bölgesinde ilk görülen Beylik Danişmendlilerdir. Bu bölge Danişmendliler ve Bizans İmparatorluğu arasında sık sık el değiştirmiştir. Ordu ve çevresinde yaklaşık 150 yıl devam eden Hacı Emiroğlu hâkimiyeti bölgeye Türk yerleşiminin dönüm noktalarından birisi olmuştur. Bu dönemde Ordu'nun tamamı Türk hâkimiyeti altına alınmıştır. Osmanlı İmparatorluğunun bölgeye gelmesiyle birlikte Hacı Emiroğlu kontrolü Osmanlı Devleti'ne bırakmıştır.

Anahtar Kelime: Ordu, Karadeniz Bölgesi, Türk, Selçuklular, Türk Beylikleri, Osmanlılar.

რუკიე სატან სონმეზი

ისტორიის დოქტორანტი, 19 მაისის უნივერსიტეტი,

სამსუნი, 55200, თურქეთი,

+90506 277 5943, rkystnsnmz@gmail.com,

ORCID: 0000-0002-1948-4338.

აბსტრაქტი, ორდუ არის ქალაქი, რომელიც მდებარეობს თურქეთის ცენტრალურ შავი ზღვის რეგიონში. ორდუ პრეისტორიული დროიდან იყო დასახლებული. არქეოლოგიური კვლევების შედეგად დასახლების კვალი აღმოჩნდა რეგიონის სხვადასხვა კუთხეში. ისტორიული წყაროებიდან მოპოვებული ინფორმაციის საფუძველზე პირველი ცნობილი თემი კაშკებია. კაშკას შემდეგ რეგიონში დასახლებული მეორე თემი კიმერიელები არიან. კიმერიელთა წარმოშობის, მათი სამშობლოსა და კულტურის შესახებ განსხვავებული მოსაზრებები არსებობს. კიდევ ერთი ელემენტი, რომელიც რეგიონში გამოჩნდა კიმერიელთა შემდეგ, იყო სკვითები. შუა აზიის წარმოშობის სკვითების არსებობა შავი ზღვის რეგიონში შეიძლება იყოს ანტიკური ხანის ნაშრომებიდან.

ორდუში თურქების ჩამოსახლების მეორე ეტაპი იწყება სელჩუკებით. თურქები რეგიონში პირველად 1016 წელს ჩაგრი ბეის ლაშქრობის დროს მოვიდნენ. შემდგომში, 1071 წელს მანციკერტის გამარჯვებით, ანატოლია თურქეთის მმართველობის ქვეშ მოექცა. შავი ზღვის რეგიონში პირველი სამთავროები იყვნენ დანიშმენდები. ეს რეგიონი ხშირად იცვლიდა ხელში დანიშმენდებსა და ბიზანტიის იმპერიას შორის. ჰაჯი ემროღლუს დომინირება, რომელიც დაახლოებით 150 წელი გაგრძელდა ორდუსა და მის შემოგარენში, იყო რეგიონში თურქების დასახლების ერთ-ერთი შემობრუნება. ამ პერიოდში მთელი ორდუ თურქეთის ბატონობის ქვეშ იყო. რეგიონში ოსმალეთის იმპერიის მოსვლით, ჰაჯი ემროღლუმ კონტროლი ოსმალეთის იმპერიას დაუტოვა.

საკვანძო სიტყვები: ორდუ, შავი ზღვის რეგიონი, თურქი, სელჩუკები, თურქეთის სამთავროები, ოსმალეები.

Giriş: Ordu ve çevresi tarih önce dönemlerden itibaren yerleşime açılmıştır. Bölgede bilinen ilk topluluk Kaşkalar'dır. Ardından Kimmerler ve İskitlere ait izlere rastlanmıştır. Ordu'ya Türk yerleşiminin ikinci safhasında Selçuklular ve Türk Beylikleri gözükmektedir.

Yöntem: Karadeniz bölgesi ve Ordu tarihini ilk olarak İlk Çağ kaynaklarından öğrenmekteyiz. Hitit çivi yazıları ve Antik Çağ yazarlarının eserlerinde bölge hakkında veriler bulunmaktadır. Ayrıca bölgede yapılan arkeolojik çalışmalar ile bölge tarihi hakkında materyaller bulunmaktadır.

Sonuç: Ordu ve çevresi insanlık tarihin ilk dönemlerinden itibaren iskâna açılmıştır. İlk Çağ'dan itibaren farklı topluluklara ev sahipliği yapmıştır. Ordu'ya Türk hâkimiyeti iki dönemden oluşmaktadır. 1071 Malazgirt zaferinden itibaren Türkler kademeli olarak bölgeye yerleşerek kalıcı olmuşlardır.

Tartışma:

Ordu, Türkiye'nin Orta Karadeniz bölgesinde bulunan bir şehirdir. Batısında Samsun, doğusunda Giresun, güneyinde Tokat ve Sivas, kuzeyinde Karadeniz ile çevrilidir. Günümüzde Karadeniz

sahilindeki en hızlı büyüyen şehirlerden birisidir. 19 ilçesi, 772 mahallesi bulunan il 5.861 km. olup 761400 kişilik bir nüfusa sahiptir.

Ordu tarih öncesi dönemden itibaren yerleşime açılmıştır. Yapılan arkeolojik çalışmalarda şehrin çeşitli yerlerinde iskân izlerine rastlanmaktadır. Şehrin coğrafi yapısı yerleşime uygun olduğu için ilk dönemlerden itibaren insanların burayı yaşam yeri olarak tercih etmelerine sebep olmuştur. Tarihi kayıtlardan Ordu'da yaşadığı bilinen ilk topluluk Kaşkalar'dır.¹ MÖ 16. yüzyıldan itibaren varlığı bilinen bu topluluk Hititlerin çağdaşlarıdır. Hititler orta Karadeniz sıra dağlarının güney kısmının hâkimiyken Kaşkalar sahili elinde tutuyorlardı (Demirel, 2013:193-194). MÖ 8. yüzyıla kadar da bölgede kaldıkları anlaşılmaktadır. Ancak kaynaklar bu yüzyılda onların Kızılırmak'ın güneyine indiğini gösterir.

Kaşkalardan sonra Ordu'ya yerleşen ikinci topluluk Kimmerlerdir. MÖ 8. yüzyılda onların boşalttığı yere yerleşen bu topluluk Orta Asya'dan Kafkaslara oradan da güneye inerek Doğu Anadolu'ya gelmiştir (Tellioglu, 2005: 238). Ardından batıya doğru ilerleyerek İç Anadolu ve Karadeniz sahiline yerleşmişlerdi. Asur, Urartu ve Ermeni kaynakları başta olmak üzere pek çok kaynaktan bu gelişmeler hakkında bilgi edinmek mümkündür.

Kimmer meselesi tarihçileri uzun bir süre meşgul etmiştir. Kimmerlerin kökeni, ana yurtları, kültürel gelişimleri pek çok tarihçinin ilgisini çekmiştir. Eski çağdaki birçok kavimde olduğu gibi Kimmerlerin menşei üzerinde de farklı görüşler ileri sürülmüştür. Onları Hint Avrupalı, Trak, Slav, İrani kabul eden pek çok tarihçi vardır. Türkiye'de ise Taner Tarhan'ın çalışmalarından sonra Kimmerlerin Ural Altay kökenli bir topluluk olduğu görüşü yaygınlaşmıştır (Tarhan, 1983: 109). Haliyle Kimmerler, Türklüğün öncülerinden birisi olarak kabul görmeye başlamıştır. Biz de bu görüşten hareket edersek Ordu'daki Türk varlığını Kimmerlerle başlatabiliriz. Kimmerlerin Ordu ve çevresindeki varlığı Ünye'de bulunan gümüş bir kap sayesinde somutlaşır (Kökten, 1962: 276). Bu arkeolojik veri dışında özellikle Yunan kaynaklarından Kimmerlerin Karadeniz sahilindeki varlığı takip edilebilir (Işık, 2001. 1 vd.). Herodot Kimmerlerin Sinop'tan Trabzon'a kadar olan bütün sahil şeridini kontrol altına aldığını yazar. Ancak Orta Asya'dan itibaren onları takip ederek Karadeniz kıyılarına kadar ulaşan İskitlerin Ordu ve çevresine hâkim olmasıyla, Kimmerler bölgeyi boşaltmak zorunda kalacak ve Karadeniz'in kuzeyine göç edeceklerdir (Herodotos, 1991: 196).

İskitlerin ana yurdu Orta Asya'dır. Buradan Doğu Avrupa'ya, Güneyde Hindistan'dan Anadolu'ya kadar pek çok yerde yaşamışlardır. Haliyle pek çok tarihçinin kayıtlarında yer bulmuşlardır (Memiş, 1987: 13). Bu kayıtlardan hareket eden araştırmacılarda İskitlerin kökeni hakkında değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Yakın zamana kadar bilim dünyasında onları İrani bir topluluk olduğu görüşü yaygındı. Ancak son yıllarda elde edilen buluntular bu konuda görüşlerin değişmesine yol açtı. Türk dünyasının pek çok yerinde İskitlerin Türk olduğuna dair görüşler yaygınlaşmaya başladı. Örneğin Kazakistan'da ülkenin kültür kökenini Esik kurganına ve İskitlere bağlamak resmi tarih tezi içerisinde yer aldı. Türkiye'de de bizim de dâhil bulunduğumuz tarihçiler grubu İskitleri Türk olarak kabul etmektedir.² Buradan hareketle Ordudaki Türk varlığını İskitler ile birlikte devam ettirmek mümkündür.

İskitlerin Karadeniz bölgesinde varlığı hakkında daha öncekilerden çok daha fazla bilgi edinmekteyiz. Bunun en büyük sebebi Herodotus başta olmak üzere Antik Yunan kaynaklarındaki İskitler ile ilgili çokça bilgi yer almasıdır. Koloniciler bölgeye ticaret merkezi kurmaya geldiklerinde İskitlerle karşılaşmışlar ve onlar hakkında etraflıca bilgi vermişlerdir. Diğer taraftan bölgede yapılan arkeolojik çalışmalarda İskitlerle ilgili çokça malzeme elde edilmesi onların bölgedeki varlığını daha somut hale getirmiştir. O yüzden Ordu'da İskitlerle ilgili kısım daha önceki devirlere nispeten çok daha fazla aydınlanmıştır. Ksenophon'un Anabasis adlı eserinde MÖ 401 yılında Çoruh havzasında İskitlerin yaşadığı kayıtlıdır. Yunan ordusu Trabzon'dan batıya doğru ilerlerken Ordu'nun da dâhil olduğu Karadeniz kıyıların dağlık kesiminde Yunanca bilmeyen topluluklarla karşılaşmıştı (Ksenophon, 1984: 133, 139, 143, 149, 160, 166).³ Böylece sahilde kolonicilerin, iç kesimde de bu toplulukların varlığı

¹ Bu topluluk hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Pehlivan, 1991: 1 vd.).

² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. (Özcan, 2016: 1 vd.).

³ Ksenophon, Onbinlerin Dönüşü adlı eserinde Perslerle savaş edip yenilen Yunan askerlerinin ülkelerine geri dönüşünü anlatır. Savaşa gelirken takip ettikleri yolun dönüşü Persler tarafından kesildiği için Yunanlılar hiç bilmedikleri bir yoldan ülkelerine ulaşmaya çalışmışlardır. Bunun için kuzeye yönelmişler ve Çoruh vadisini takip ederek Karadeniz sahiline ulaşmışlardır. Ksenophon, başlarından geçenleri anlatırken gittiği yerlerdeki bölge

bilinmiş oldu. Kaynaklardaki bilgi yetersizliği sebebiyle bu toplulukların izi çok fazla sürülemez de onlardan bir kısmının İskit bakıyesi olma ihtimali çok yüksektir. Mesudiye ilçesi Esatlı köyündeki Runik yazıt ve yol açma çalışmaları sırasında tesadüfen bulunan balbal bu Yunanca bilmeyen toplulukların yaşadığı yerden ele geçirilmişti. Bahse konu buluntular yukarıdaki iddiayı destekleyici arkeolojik verilerdir (Somuncuoğlu, 2008: 485).

Ordu'ya Türk yerleşmesinin ikinci safhası Selçuklular döneminde başlar. Çağrı Bey'in 1016 yılı keşif seferi sırasında Anadolu'ya gelen Selçuklu akıncıları bu ülkenin kendileri için elverişli bir yurt olacağını anlamışlardı. Büyük Selçuklu devletinin kurulmasından sonra Romalılarla Doğu Anadolu'nun hâkimiyeti için bir mücadele başlamıştı. Bu süreçte 1054'te Tuğrul Bey bizzat başında olduğu bir orduyla Doğu Anadolu seferine çıkmıştı. İşte bu sefer sırasında üç tane keşif birliği Anadolu'nun çeşitli bölgelerine gönderilmişti. Ermeni tarihçisi Aristakesli Lasdivertli'nin kaydettiğine göre bu birlikten kuzeybatıya giden Canik ormanları bölgesine ulaşmıştı. Ermeni tarihçinin Canik ormanları dediği bölge Ordu'nun güneyine düşen dağlık alandı (Bedrosian, 1985: 93-96). Bu bilgilerden biz 1054'te Türklerin yeniden Ordu ve civarında göründüklerini söyleyebiliriz.

Malazgirt zaferinin ardından Anadolu süratle Türk hâkimiyetine girmeye başladı. Doğu Anadolu'da kurulan Türk beylikleri Kars, Erzurum, Bingöl hattını kontrol altında tutarak Anadolu'nun üç önemli güvenlik hattının en doğusundakini elde tutmuşlardı. Bu sayede Türklerin daha batıya ilerlemesinin önü açıldı. Batıya ilerleyiş sırasında önemli su kaynakları takip edilerek yol alındı. Bu su kaynaklarından birisi de Kelkit vadisiydi. Saltuklu beyliği bu vadinin girişi konumundaki Bayburt kalesini kontrol altında tutarken, Mengüceklü beyliği daha batıdaki Şebinkarahisar kalesine hâkimdi. Danişmendliler ise Kelkit vadisinin en batıdaki önemli güvenlik noktası olan Niksar kalesini kontrol altında tutmaktaydı (Kesik, 2017: 1 vd.). Bu güzergâh Malazgirt savaşından sonra hep Türklerin elinde olmuştur. Romalıların buraları geri alma çabaları sonuçsuz kalmıştır.⁴ O nedenle Malazgirt savaşının üzerinden on yıl geçmeden Türkler Marmara denizi kıyılarına ulaşabilmişlerdir. Romalılar 1081'de imzalanan Dragos antlaşmasıyla Marmara denizinin doğusunu Türklere bırakmak zorunda kalmıştır. Kelkit vadisinin bu stratejik önemi kısa süre sonra bölgenin Türk yerleşimine açılmasını da sağlayacaktır. Ordu'nun sırtını yasladığı dağlık kesimin güneyi Malazgirt savaşından kısa süre sonra Türklerin eline geçecektir. Sahil kesimi ise Türklerin yerleşmeye çok istekli olmadığı bir yerdir. Çünkü hayvancılık ile geçinip konargöçer hayat tarzlarını devam ettiren Türkmenlerin yaşam tarzlarını sahilde sürdürmeleri mümkün değildir. Hal böyle olunca Ordu'nun sahil kesimi Bizans İmparatorluğunun denetimi altındayken güneyindeki kırlık alanda Türklerin kontrolüne girmiştir.

Danişmendliler Fırat boylarında başlayıp Sakarya boylarına kadar genişleyen yerlerde fetihler yaparak Türk hâkimiyetini İç Anadolu'ya taşıdı. Fırat, Kelkit, Yeşilırmak, Kızılırmak ve Sakarya vadileri Danişmendlilerin kontrolüne girdi. Romalıların İstanbul'dan başlayıp Erzurum'a ulaşan güzergâhı Danişmendlilerin eline geçti. Ordu ve çevresi Danişmendliler ile Romalılar arasında sık sık el değiştirmiş ve nihayetinde Danişmendli beyliğinin ortadan kalkmasıyla bölge Selçuklu hâkimiyetine girmiştir (Özaydın, 1993: 469).

Türklerin Karadeniz sahiline çıkışı 12. yüzyıl sonlarına tarihlendirilebilir. II. Kılıçarslan'ın oğlu Tokat Meliki Rükneddin Süleyman Şah, 1186'da Samsun'u ele geçirip burada bir kale yaptırmaya başlamıştı. Böylece Selçukluların Karadeniz sahilindeki ilk askeri üssü ortaya çıkacaktı (Tellioglu,

---

halklarını da bize tanıtmıştır. Bunlar Makronlar, Kolhlar, Khalybler ve Tibarenler gibi kolonicilerden farklı özelliklere sahip topluluklardır. O, Ordu ve çevresine dair bilgiler verirken bölgenin adını Kotyora (Ordu) olarak kaydeder. Ksenophon burada bulunan halkların genellikle vahşi topluluklar olduğunu ve onlara Tibaranoslar dendiğini ve büyük ölçüde dağlık kesimlerde yaşadıklarını yazar. Ayrıca sahil boyunca birkaç sağlam kaleleri dışında yerleşim yerlerinin olmadığını, hayvancılık ve denizcilikle uğraştıklarını not etmiştir. Ksenophon eserinde Kotyora'da yaşayan yerlilerin kendilerine karşı gösterdikleri davranışları ayrıntılı bir şekilde dile getirmiştir. Kotyoralılar Yunan ordusuna şehirlerini kapatarak onları içeri almamış, pazarlarından faydalanmalarına izin vermeyerek Yunan ordusunun ihtiyaçlarını karşılamalarına müsaade etmemişlerdir. Onların düşmanca tavırları yüzünden Yunanlılar hastalarını bile tedavi edememiştir. Bu yüzden Yunanlılar da onlara saldırarak ülkelerini yağmalamıştır. Bazı tarihçilere göre Ksenophon'un notlarında geçen Khalbyler bu bölgede yaşamıştır.

⁴ 1139'da Bizans İmparatoru Ioannes Komnenos (1118-1141) Danişmendlilerin merkezi Niksar üzerine sefere çıkmıştır. Kuzeyden ilerleyerek şehri ele geçirmeyi plânlayan Ioannes, uzun süre şehri kuşatmasına rağmen başarısız olarak 1140 Ocağında geri dönmek zorunda kalmıştır. Bkz. (Khoanites, 1995: 23-24).

2012: 111-113). Ancak 4. Haçlı seferi sırasında Latinler İstanbul'u ele geçirince Bizans İmparatorluğu dağılmış ve çeşitli yeni devletler ortaya çıkmıştır.⁵ Bunlardan birisi de Karadeniz sahilinde ortaya çıkan ve Trabzon Rum devleti olarak bilinen Komnenos hâkimiyetidir (Tellioglu, 2004: 139-146). 1204 baharında Trabzon'dan Karadeniz Ereğlisine kadar olan sahil kesimi bu devletin hâkimiyeti altına girmiştir. Ancak 1214'te kral Aleksios Komnenos Sinop'ta Selçuklulara mağlup olunca onlara bağlanmış bunun karşılığında da Samsun'un doğusunun idaresini elde etmiştir. 13. yüzyılın son çeyreğine kadar bölgenin siyasi vaziyeti böylece devam etmiştir. 1277'de Sinop'a saldıran Trabzon Rumları burada bulunan Çepniler tarafından mağlup edilerek püskürtülmüştür (İbn Bibi, 1996: 238). Bu tarihten sonra Sinop Çepnileri doğuya doğru akınlar düzenleyerek Trabzon Rumlarının hâkimiyet alanlarını daraltmaya başlamışlardır (Sümer, 1992: 13). Samsun Selçukluların elinde olduğu için onları baskı altına aldıkları ilk yer Ordu olacaktır. Trabzonlu kilise tarihçisi Mikhail Panaretos, Kral II. Ioannes döneminde Ordu'daki Rumların Çepni baskısına dayanamayarak daha doğuya çekildiklerini söyler (Tellioglu, 2006: 19-28). Böylece Selçuklular zamanında bölgedeki ikinci Türk yerleşmesi de başlamış oldu.

13. yüzyıl sonlarından itibaren Ordu'nun sahili ve iç kesimi Çepni idaresinde birleşmiştir. Bu birleşmeyi sağlayan kişi Hacı Emir Bey'dir. Ona nispeten bölgede ortaya çıkan beyliğe de Hacı Emiroğlu Beyliği denmiştir. Trabzon Rum Kralı II. Aleksios 1301'de batı sınırındaki Türkmenleri uzaklaştırmak için sefere çıktığında Giresun'a kadar ilerlemişti. Panaretos'un bu kaydından Trabzon Rumlarının Ordu'yu artık Türklere bıraktığı sonucunu çıkarabiliriz. Ancak Ordu beylerinin Trabzon'a akınlar düzenlemesinden onların kısa süre sonra Rumlar üzerine faaliyete giriştiğini görmekteyiz. Yine Panaretos'un kaydettiğine göre Hacı Emir Beyin babası ve Ordu'daki Çepnilerin bilinen ilk lideri olan Bayram Bey düzenlediği akın ile 2 Ekim 1313 akşamında Trabzon surlarının çevresindeki Pazar yerini bile ele geçirmişti. Bu Çepnilerin Komnenos başkentine yaptığı ilk akındı. 30 Ağustos 1332'de bu sefer Hamsiköy'de Rum ordusu ile karşılaşan Bayram Bey mağlubiyete uğramış ve geri çekilmek zorunda kalmıştır. 13 Kasım 1357'de ise bu sefer Hacı Emir Bey Maçka'yı yağmalamış ve buradaki Rum ordusuna büyük zarar vermiştir. Bu baskıdan kurtulmak isteyen Trabzon kralı ertesi yıl kızı Theodora'yı Hacı Emir Bey ile evlendirerek Ordu beylerini müttefiki yapmıştır (Bryer, 1980: 145). Ağustos sonunda yapılan düğüne bizzat Trabzon kralının da katıldığı bilinmektedir. Üç yıl sonra da kızını ziyaret için yeniden bölgeye gelmiştir. Bu dostluk ilişkileri yaklaşık yarım asır boyunca devam etti. Ancak 1396-1397'de Süleyman Bey Rumların ikinci büyük şehri olan Giresun'u fethederek Hacı Emiroğlu topraklarına katmıştır (Esterâbadî, 1990: 485).

Ordu ve çevresinde yaklaşık 150 yıl devam eden Hacı Emiroğlu hâkimiyeti Selçuklular zamanında Ordu'ya Türk yerleşiminin dönüm noktalarından birisidir. Bu dönemde Ordu'nun tamamı Türk hâkimiyeti altına alınmıştır. Türkler nüfus olarak da kültürel olarak da bölgenin hâkim unsuru haline gelmiştir. Bir bölgenin yurt edilmesinde insan gücünün büyük önemi vardır. Ordu'daki Çepni nüfusunun yoğunluğu da Hacı Emiroğlu beyliği döneminde bölgenin büyük bir değişim geçirmesine zemin hazırlamıştır. 1403'te Timur'a elçi olarak giden Clavijo Hacı Emiroğullarının 10 bin askeri olduğunu söyler ki bu da yaklaşık 50 bin kişilik bir nüfusa karşılık gelmektedir (Clavijo, 1928: 109). O tarihlerde Komnenosların başkenti Trabzon'da 5-6 bin civarında insanın yaşadığı düşünülürse bölgedeki nüfus dengeleri ve Hacı Emiroğullarının insan gücü anlaşılabilir. Ordu ve çevresinde başka güçlü bir beylik olan Taceddinoğlu beyliğidir. Taceddin Bey'in başa geçmesinden sonra beyliğin Canik bölgesindeki fetih faaliyetleri de artmıştır. O 1347'de Ordu'yu fethetmiş, 1379'da da Yeşilirmak'ın denize döküldüğü alanı Ünye'ye kadar ele geçirerek Komnenosların civardaki en büyük rakibi haline gelmişti. Rum kaynaklarından Türklerin sürüleriyle ülkenin otlak ve yaylalarına girdikleri, özellikle Terme ve Ünye'de yoğunlaştıkları yazılıdır (Fallmerayer, 2011: 194). Aleksios 1351-1369 arasında bölgeye düzenlediği seferlerle Taceddin Bey'in Trabzon'u ele geçirmelerini engellemeye çalışmıştı (Keçiş, 2013: 119). Ancak bu yöntem onlar için çok yorucu ve masraflı olduğu için bundan vazgeçerek ilişkilerini iyileştirme yoluna gitti. Komnenoslar, Taceddinoğulları ile yakınlaşmak için en yaygın diplomatik ilişki kurma aracı olarak gördükleri akrabalık bağı kurma yöntemini kullanmışlardı. III. Aleksios çevresinde kendilerine tehdit olarak gördüğü bütün Türk beylerini hanedan ailesinden bir hanım ile evlendirmişti. Taceddinoğlu beyini de aynı yöntemle kendisine yakınlaştırdı. Panaretos'un

⁵ Bu dönem için bkz. (Demirkent, 2004: 110-146; Villehardouin, 1908: 31-68; Pears, 1886: 315-374; Queller-Madden, 1997: 119-203).

kaydına göre, 14 Ağustos 1379'da kızı Eudokia'yı Taceddin Bey ile evlendirmek üzere Trabzon'dan hareket eden Kral Aleksios, bir başka Türk beyi olan Kılıç Arslan'ın Trabzon'a akın düzenleyeceği haberi üzerine Giresun'dan geri dönmüştü. Bu akını savuşturduktan sonra Eylül'ün sonlarına doğru tekrar düğüne katılmak üzere Ünye'ye gelmiş ve 8 Ekim 1379'da kızı Eudokia'yı Taceddin Bey ile evlendirmiştir. Panaretos, böylelikle Rum kralının Yeşilirmak havzasındaki hâkimiyetini pekiştirdiğini belirtmekle, Taceddinoğulları ile müttefik olmanın ne gibi faydalar sağladığını ortaya koymaktadır (Lebeau, 1836: 503-504; Bryer, 1980: 147). Ordu beyliği ile Bayram Bey'i damat kabul ederek uzun süreli dostluk kuran Trabzonlular, Taceddin Bey ile de akraba olarak Canik bölgesindeki bu iki büyük gücü kendilerine saldırmaz hale getirmeyi başarmıştır (Kofoglu, 2011: 344).

Osmanlı devleti bölgeye hâkim olduğunda kırsal kesimi Malazgirt zaferinden beri, kıyı şeridi de 13. yüzyılın başlarından itibaren Türk yurdu haline gelmiş bir bölgeyi ele geçirmişti. Osmanlı hâkimiyeti dönemi Ordu'ya Türk yerleşmesinin devam ettiği bir dönemdir. Selçuklular ve Hacı Emiroğlu beyliği döneminde başlayan değişim Osmanlılar döneminde de devam etmiştir. Bu dönemde Karadeniz bölgesinin hâkimiyeti tek bir çatı altında toplandığı için daha önceki Türk Rum çekişmesi sona ermiş ve belirli merkezlere toplanan Rumlar yeniden bölgenin her tarafında yaşayabilir hale gelmiştir. Diğer taraftan daha önceki dönemlerde genellikle kırsalda kümelenen Türkmenler şimdi şehir merkezlerinde de yaşayabilir duruma gelmiştir. Osmanlı nüfus kayıtlarından bu gelişmeleri yakından takip etmek mümkündür (Yediyıldız, 1985: 1 vd.; Yediyıldız, 2000: 1 vd.; Yediyıldız-Üstün, 1992: 1 vd.; Öz, 1999: 1 vd.). Mübadele ile bölgedeki Rum Ortodoksların Yunanistan'a gönderilmesiyle⁶ Türk nüfusu çok daha baskın hale gelmiştir.

Sonuç olarak Ordu'ya Türk yerleşimini iki temel başlık altında ele almak mümkündür. Bunlardan birincisi ilk çağda bölgeye yerleşen Türkler ile ilgili dönemdir. Bizim de dâhil olduğumuz Türk tarihçelerinin Kimmerlerle başlattığı bu dönem MÖ. 8. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Antik Yunan kaynaklarından Ordu ve çevresinin hâkimiyetini aldığını öğrendiğimiz Kimmerlerin bölgedeki hâkimiyetine diğer bir Orta Asyalı topluluk olan İskitler son vermiştir. Kolonileşme döneminde Ordu'nun İskit hâkimiyetinde olduğu açıktır. MÖ. 5. yüzyıla kadar bölgede İskit adıyla anılan topluluklar kayıtlarda yer almıştır. Ancak ondan sonra bu isim anılmaz olmuştur. Eski çağ kaynaklarında Karadeniz'in kırsal kesiminde Yunanca bilmeyen topluluklardan bahsedilir. Ordu'da da bu topluluklar vardır. Bunların İskitlerin soyundan olma ihtimali çok yüksekti.

Ordu'ya Türk yerleşiminin ikinci dönemi Selçuklular zamanında olmuştur. Malazgirt savaşından kısa süre sonra Ordu'nun güneyindeki kırık bölge büyük ölçüde Türklerin eline geçti. 11. yüzyılın son çeyreğinden günümüze kadar o bölge hep Türk beylik ve devletlerin hâkimiyetinde kalmıştır. Ordu'nun sahil kesimi ise 13. yüzyılın sonlarında Türklerin yerleştiği bir yer olmuştur. Nüfus bakımından büyük bir güce sahip olan Hacı Emiroğulları kısa sürede Trabzon'u vuracak güce ulaşmışlardı. 150 yıl civarında devam eden bu hâkimiyet döneminde Ordu büyük ölçüde Türklerin yaşadığı bir yurt haline gelmişti. Osmanlı hâkimiyeti zamanında örneğin Trabzon'a Anadolu'nun çeşitli yerlerinde Türkmenler getirilip yerleştirilirken, Ordu Çepniler ile dolu olduğu için burada öyle bir iskân siyaseti takip edilmemiştir.

KAYNAKLAR/REFERENCES

- Arı, K. (1995). *Büyük Mübadele*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Aristakes Lastivert'i's History*. (1985). çev. Robert Bedrosian. New York: Sopheh Pty Ltd.
- Bryer, A. (1980). Greeks and Türkmens. *The Empire of Trebizond and the Pontos*. London.
- Demirel, S. (2013). Hitit-Kaşka İlişkilerinde Yanıtı Aranılan Bazı Sorunlar. *Akademik Bakış Dergisi*. C. 6, S. 12. ss.193-203.
- Donald E. Q.-Thomas F. M. (1997). *The Fourth Crusade: The Conquest of Constantinople*. Philadelphia.

⁶ Mübadele ve bölgeye etkileri konusunda bkz. (Arı, 1995: 1 vd.; Gökaçtı, 2004: 1 vd.; Erdal, 2012. 1 vd.).

- El-Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Ca'feri er-Rugadi İbn Bibi. (1996). *El Evamirü'l-Ala'iyе fi'l-Umuri'l-Ala'iyе*. C. II. Ankara.
- Erdal, İ. (2012). *Mübedele*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları.
- Esterâbadî, Aziz b. Erdeşir-i. (1990). *Bezm u Rezm*. çev. M. Öztürk. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- Fallmerayer, J. P. (2011). *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*. çev. Ahmet Cevat Eren. yay. haz. Celalettin Yavuz-İsmail Hacifettahoğlu. Notlandıran İbrahim Tellioglu. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Geoffrey de Villehardouin (1908). *Memoirs or Chronicle of The Fourth Crusade and The Conquest of Constantinople*. çev. F. T. Marzials-J. M. Dent. London.
- Gökçaftı, M. A. (2004). *Nüfus Mübedelesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Herodotos. (1991). *Herodot Tarihi*. çev. Müntekim Ökmen. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Işık, A. (2001). *Antik Kaynaklara Göre Karadeniz Bölgesi*. Ankara.
- Keçiş, M. (2013). *Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Kesik, M. (2017). *Danışmendliler*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Khoanites, N. (1995). *Historia (İoannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*. çev. F. Işıltan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Kofoğlu, S. (2011). Taceddinoğulları, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*. 11 (11). Trabzon: Serander Yayınları. ss. 31-50.
- Kökten, K. (1962). Anadolu Ünye'de Eski Taş Devrine (Paleolitik) Ait Buluntular. *AÜDTCFD*. C. 20, S. ¾ . Ankara. ss. 275-276.
- Ksenophon. (1984). *Anabasis*. nşr. Tanju Gökçöl. İstanbul: Hürriyet Yayınları.
- Lebeau. (1836). *Histoire du Bas-Empire*. C. XX, Paris.
- Memiş, E. (1987). *İskit'lerin Tarihi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Öz, M. (1999). *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Özaydın, A. (1993). Danışmendliler. *TDVİA*. C. 8. ss. 467-469.
- Pears, E. (1886). *The Fall of Constantinople Being the Story of the Fourth Crusade*. New York.
- Pehlivan, M. (1991). *Kaşkaların Eski Anadolu Tarihindeki Yeri ve Önemi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Clavijo, G. (1928). *Embassy to Tamerlane 1403-1406*. çev. G. Le Strange, George Routledge-Son. London.
- Somuncuoğlu, S. (2008). *Taştaki Türkler*, İstanbul: İlke Basın Yayın.
- Sonnur Ö. E. (2016). *Kültür Tarihi Açısından İskit-Türk Aynılığı*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Sümer, F. (1992). *Çepniler Anadolu'daki Türk Yerleşmesinde Önemli Rol Oynayan Bir Oğuz Boyu*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Tarhan, T. (1983). Eski Anadolu Tarihinde Kimmerler. *Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Araştırma Sonuçları Toplantıları*. C. 1. İstanbul 1983. ss. 109-110.
- Tellioglu, İ. (2005). Kimmer ve İskit Göçlerinin Doğu Anadolu Bölgesindeki Etkileri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. S. 27. Temmuz. ss. 237-245.
- Tellioglu, İ. (2012). *İlk Çağdan Osmanlılara Samsun*, Samsun: İlkadım Belediyesi Yayınları.
- Tellioglu, İ. (2004). Trabzon Rum Devleti'nin Kuruluşu Hakkındaki Tartışmalar. *Erdem*. C. XIV, S. 41. Eylül 2004. ss. 139-146.

- Tellioğlu, İ. (2006). Moğol Hâkimiyeti Döneminde Doğu Karadeniz Bölgesi. *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*. S. 1. Trabzon. ss. 19-28.
- Yediyıldız, B. (1985). *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*. Ankara.
- Yediyıldız, B. (2000). *Ordu Tarihinden İzler*. İstanbul.
- Yediyıldız, B.-Ünal Ü. (1992). *Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları*. C. I. *1455 Tarihli Tahrir Defteri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.